Advances in Science and Education, 2026, 141–144

doi: 10.70728/edu.v02.i08.030
Volume 02, Issue 08
ISSN: 3060-5415
Paper

PAPER

OLIY TA'LIM TASHKILOTLARNING MAGISTIRATURADA TA'LIM TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHDA PEDAGOGIKNING KASBIY RIVOJLANISHI VA KOMPETENSIYASI

J.T. Parmanov[1]

[1] Mirzo Ulug'bek nomidagi Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti o'qituvchisi

* parmanov789@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada pedagogiklarning kasbiy faoliyatining turli bosqichlarida ularning kasbiy rivojlanishini loyihalash salohiyati aniqlangan. Kasbiy kompetentsiyani tushunish va pedagogiklarning kasbiy tayyorgarligi o'rtasidagi muhim bog'liqliklarni kashf etgan holda, biz "kasbiy" kompetentsiya va "kasbiy tayyorgarlik" tushunchalari bizga pedagogiklarni tayyorlash, qayta tayyorlash va kasbiy rivojlanish maqsadlarini tavsiflash, kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishga e'tibor qaratish imkonini beradi, deb hisoblaymiz.

Key words: talabalarning ijtimoiylashuvi, pedagogiklarning kasbiy rivojlanishi, kasbiy kompetentsiya, pedagogiklarning o'qitishga kasbiy tayyorgarligi.

Kirish

Agar ta'lim tashkiloti yaqinlashib kelayotgan o'zgarishlar darajasi va xususiyatidan qat'i nazar, o'zgarish strategiyasini tanlasa, ularning samaradorligi uning xodimlarining - bu holda pedagogiklar, olimlar, talabalar va o'quvchilarning - o'zlarining belgilangan maqsadlarini qabul qilish va amalda amalga oshirishga tayyorligi bilan belgilanishini tushunishi kerak.

Nazariy va amaliy o'rganishni organik ravishda integratsiya qilish yo'llarini izlash, bashoratli, transformatsion, proyektiv va tadqiqot qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, quyidagilarga hissa qo'shadi.

Pedagogiklarning professional kompetensiyasini rivojlantirish [1;2]. Ta'limni modernizatsiya qilishning strategik maqsadlarini amalga oshirishda pedagogiklar qanday fazilatlarga ega bo'lishlari kerak, shu bilan birga individual talabalalarning rivojlanishini ta'minlash kerak? Xo'sh, Talabalarda nimani rivojlantirish kerak?

Compiled on: May 14, 2026.
Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to Advances in Science and Education for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 license.

XXI asrning individual maktab o‘quvchisi nima bilan bog‘liq? Pedagogiklarni professional ishga tayyorlash maqsadlari va natijalarining shaxsiy, professional-semantik tarkibiy qismini ta’kidlash uchun o‘rta maktab o‘quvchilari orasida quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkazildi:

qadriyat yo‘nalishlari; din, nikoh, sog‘liq, siyosatga munosabat; maktab o‘quvchilarining hayot rejalari;

maktab o‘quvchilarining hayot rejalarini amalga oshirish qobiliyatini baholash, ular yo‘l davomida kutayotgan qiyinchiliklar;

sub’ektlarning faollik darajasi, qat’iyatliligi, mustaqilligi va ixtiyoriy shaxsiy xususiyatlari;

o‘rta maktab o‘quvchilarining maktab ta’lim tizimiga va ularning ta’lim ustuvorliklariga munosabati [Qo‘shimcha ma’lumot uchun qarang: 3].

Tadqiqotni umumlashtirib, biz yuqori darajada ijtimoiylashgan maktab o‘quvchilarining eng xarakterli xususiyatlarini ta’kidlaymiz.

1.Quyidagi fazilatlar ko‘rsatkichlar ularning qarorlari va harakatlarida eng ko‘p va yuqori darajada aks etadi:

guruhda hamkorlik qilish qobiliyati;

hayot rejalarini amalga oshirish yo‘llari va vositalarini tushunish;

Bozor voqeliklarini bilish; bag‘rikenglik;

ravon o‘qish va o‘qiganlarini tushunish qobiliyati; amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lish transport vositalarini boshqarish, turli xil asbob-uskunalar va mashinalardan foydalanish, tikuvchilik, to‘qish va dizayn.

2. “Moddiy ta’minot”, “baxtli oilaviy hayot”, “muvaffaqiyatli professional faoliyat”, “o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish”, “obro‘, boshqalarga hurmat”, “karyera ko‘tarilishi”, “o‘z farzandlarini tarbiyalash’ kabi yuqori qadriyatlar va ushbu qadriyatlarni amalga oshirishga turtki.

3. Maktab maqsadiga yuqori talablar, “mustahkam bilim berish”, “o‘z qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berish”, “zamonaviy dunyoda yashash va ishlash qobiliyatini rivojlantirish” va “universitetga kirishga tayyorgarlik” bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar nuqtai nazaridan.

4. Tanlagan kasbini o‘zlashtirish imkoniyatlarini yuqori baholash.

5. Universitetga kirishga bo‘lgan yuqori istak va kasb tanlashda yuqori darajadagi barqarorlik.

6. Hayotiy rejalarini amalga oshirishda nisbatan yuqori darajadagi ishonch. Xulosa qilish mumkinki, talabalarda kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun maqsad tuyg‘usini tarbiyalash aniq pragmatik yo‘nalishga ega bo‘lib, bu pedagogikning kasbiy faoliyatining haqiqiy sub’ekti sifatidagi roliga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va “fan” toifasining to‘liq pafosini qamrab oladi.

Pedagogikning kasbiy ish madaniyatining sub’ektiv komponentlarini-hissiy, majoziy bilimlarni, individual qobiliyatlarni va dunyoqarashni- ustuvorlashtirish kerak, shu bilan birga ob’ektiv komponentlarni kontseptual bilimlar, ko‘nikmalar va qobiliyatlar hurmatli ikkinchi o‘ringa qo‘yish kerak.

Pedagogikning kasbiy kompetentsiyasi chegaralarini kengaytirish ularning ma’lum bir ta’lim muassasasida amaliyot o‘tashga tayyorligini ta’minlaydi. Madaniy ufqlarni kengaytirish pedagogiklarning kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishni ta’minlaydi va shu bilan “kasbiy tayyorgarlikni oshirish chegaralarni kengaytirish kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishni ta’minlaydi va kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish ufqlarni kengaytirish pedagogikning real hayotdagi ta’lim amaliyotida kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorligini ta’minlaydi” degan tezisni amalga oshiradi.

“Kasbiy kompetentsiya” - bu pedagogikning umumlashtirilgan kasbiy va shaxsiy xususiyati bo‘lib, uning ish sifatini belgilaydi. Bu pedagogikning doimiy ravishda o‘zgarib turadigan professional muhitda o‘zini o‘zi baholash va rivojlantirishga tayyorligini aks ettiruvchi, to‘g‘ri, mustaqil va mas’uliyatli harakat qilish qobiliyatida ifodalanadi.

Kasbiy kompetensiya pedagogikning kasbiy faoliyatida namoyon bo‘ladi, uni pedagogik faoliyat va muloqot sub’ektlari sifatida tavsiflaydi. “Kasbiy tayyorlik” asosan shaxsiy va faoliyatga asoslangan komponentlarning muvozanatini aks ettiradi. Shaxsiy komponent shaxsning faoliyat jarayoniga, faoliyat obyektlari va sub’ektlariga, natijaga va o‘ziga faoliyat sub’ekti sifatida munosabatini shakllantirish va rivojlantirish bilan bog‘liq. Faoliyatga asoslangan komponent nazariy va amaliy tayyorlikni o‘z ichiga oladi, bu turli darajalarda reproduktivdan ijodiygacha pedagogik fikrlashga

va pedagogik harakat qilishga tayyorlikni birlikda aks ettiradi [5]. Bizning fikrimizcha, zamonaviy sharoitlar maqsadli qidiruv o‘tkazishga va ta’lim amaliyotida hozirda paydo bo‘layotgan qarama-qarshiliklarga yechim topishga qodir guruh sub’ektini ongli ravishda izlashga o‘tishni talab qiladi.

Yechim pedagogiklarni tayyorlash, malakasini oshirish va qayta tayyorlash uchun mintaqaviy ilmiy va ta’lim markazlarini yaratishda ko‘rinadi. Bunday markazlarning maqsadi ijtimoiy rivojlanishning hozirgi madaniy bosqichi sharoitida hayotiy ta’lim muammolarini hal qilishga qodir shaxslarni doimiy ravishda rivojlantirish va izlashdir. Markazlarga o‘z faoliyatini loyiha asosida boshqarish imkoniyati berilishi kerak. Bu yangi ma’muriy va iqtisodiy tuzilmalarni yaratish zaruratini bartaraf etadi, aksincha, ma’lum bir vaqt ichida muayyan loyihalarni amalga oshirish uchun odamlar guruhlarini birlashtiradi. Yaxlit hodisalarni loyihalash pedagogiklardan o‘z fikrlashlarini kontseptualizatsiya qilishni, integrativ bilimlardan foydalanishni, fanlararo sintezda ishtirok etishni, ideal tasvirlarni yaratishni va amaliyotga e’tibor qaratishni talab qiladi.

Pedagogiklarning professional kompetensiyasini rivojlantirish bo‘yicha nazariy va eksperimental tadqiqotlar davomida biz ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bir qator shartlarni aniqladik, ya’ni:

pedagogiklarning professional kompetensiyasini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash akmeologik, sinergetik va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlarni integratsiyalashga asoslangan bo‘lishi kerak;

kasbiy kompetensiyani rivojlantirish jarayoni innovatsion faoliyatda ishtirok etish va maxsus tashkil etilgan refleksiv-tahliliy, dizayn va ta’lim tadbirlari orqali sodir bo‘ladi;

pedagogiklarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish belgilangan ta’lim maqsadlariga erishish va yangilarini ishlab chiqishning uzluksiz jarayoni sifatida tashkil etilishi kerak;

kasbiy o‘qitishga xos bo‘lgan muammolarni hal qilish orqali pedagogiklarning professional kompetensiyasini rivojlantirish;

universitet bitiruvchilarini transformatsion ishlarga tayyorlash, pedagogik qobiliyatlariga muvofiq professional martaba yo‘lini tanlash va ta’limda ongli ravishda professional muvaffaqiyatga erishish zarurligini aniqlash.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish uchun pedagogiklarning uzoq kelajak va yaqin kelajakdagi faoliyatni tushunishini rivojlantirish, shuningdek, bo‘lajak faoliyatni hamkorlikda rejalashtirishni va har bir pedagogik tomonidan ularni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va usullarni egallashni tashkil etish zarur [6].

Ta’limni rivojlantirishning diqqat markazini pedagogikga ta’lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik faoliyat sub’ekti sifatida qaratish, o‘qitish, qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonini takomillashtirish yo‘llarini izlashni nazarda tutadi. Ta’lim dasturlarini o‘zlashtirishda pedagogiklar ko‘pincha amaliy faoliyatlarida turg‘unlikda qoladilar. Bu hodisaning sabablaridan biri ta’lim dasturi va pedagogikning kasbiy tajribasi o‘rtasidagi zaif bog‘liqlikdir. Aftidan, o‘qitish tajribasi professional rivojlanishning maqsadga muvofiqligini ta’minlash, real muammolarni real sharoitda hal qilishga e’tibor qaratish, professional va shaxsiy rivojlanish uchun poydevor yaratish uchun platforma bo‘lib xizmat qilishi mumkin va kerak.

Ushbu yondashuv bilan bilim, ko‘nikma, usul va kompetensiyalar professional tarzda qo‘llaniladigan vaziyatlarga nisbatan olinadi. Ular talabaning faoliyati yo‘naltirilgan mavzu sifatida emas, balki professional muammolarni hal qilish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Pedagogik va bo‘lajak pedagogiklarning ta’lim mazmunini o‘zlashtirish jarayonidagi birgalikdagi faoliyati ijtimoiy jihatdan tashkil etilgan o‘zaro ta’sirlar va munosabatlarning maxsus turini ifodalaydi, bu esa individual kognitiv faoliyat tuzilmasining barcha tarkibiy qismlarini assimilyatsiya obyekti bilan qayta qurishni ta’minlaydi, bu esa ma’nolar, maqsadlar, natijalarga erishish usullarining umumiyligini yaratish va o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari o‘rtasidagi hamkorlik shakllarini o‘zgartirish orqali individual faoliyatning o‘zini o‘zi boshqarishini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi.

Masalan, pedagogik va bo‘lajak pedagogiklarning faoliyati qo‘shma faoliyatning elementar birliklari bo‘lgan o‘zaro ta’sir sikllari bilan ifodalanishi mumkin. O‘zaro ta’sir sikli

quyidagi kabi harakatlarning almashinuvini o‘z ichiga oladi: pedagogik harakatni boshlaydi - bo‘lajak pedagogiklar uni davom ettiradi va yakunlaydi;

pedagogik topshiriq uchun mavzu taklif qiladi - bo‘lajak pedagogiklar yechimlarni taqdim etadi va hokazo. Sikllarning funktsiyalari faoliyatning funktsional tuzilishiga mos keladi motivlar, maqsadlar, yo‘naltirish, bajarish, monitoring, baholash. Ma’no shakllantirish va maqsad qo‘yish sikllari, yo‘naltirish va rejalashtirish sikllari, nazorat va baholash sikllari o‘rtasida farq bor. Shunday qilib, pedagogikning kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirish jarayonining mohiyati ularning ishi davomida yuzaga keladigan individual ta’lim va kasbiy kamchiliklarni bartaraf etishdan iborat. Bu jarayon nafaqat pedagogikning bilim va ko‘nikmalarini boyitish va professional faoliyatga yangi darajadagi tayyorlikni rivojlantirish, balki yangi ideal imidjni yaratish va o‘z professional yo‘lini izlash va amalga oshirishning yangi bosqichi uchun asos sifatida amalga oshirilmagan salohiyatni aniqlashni ham o‘z ichiga oladi. O‘z professional kompetentsiyasini baholash va tan olish professional hamjamiyatda o‘z o‘rnini izlash va topishga yordam beradi. Uzoq muddatli istiqbol pedagogikning ta’lim sohasida professional faoliyat bilan uzoq vaqt davomida shug‘ullanishini davom ettiradigan, hal qiladigan professional vazifalar doirasini kengaytiradigan va o‘z kompetentsiyasini oshiradigan ufqni ochib beradi. Ko‘rinishidan, bu kompetentsiya asosan pedagogikning “jamiyat-madaniyat-shaxs” triadasidagi qarama-qarshiliklarni hal qilishga, rivojlanayotgan rivojlanish tendentsiyalariga muvofiq ta’lim amaliyotining turli jihatlariga qo‘llashga tayyorligi bilan bog‘liq. Bu pedagogiklarning ijtimoiy va professional ishonch, raqobatbardoshlik, ijodiy o‘zini o‘zi anglash va o‘zini o‘zi belgilash kabi universal qobiliyatlari va fazilatlarini rivojlantirish bilan bog‘liq. Shu bilan birga, professional hamjamiyat pedagogiklarning professional faoliyati sifati uchun yangi talablarni belgilashga va ularning professional kompetentsiyasini rivojlantirishga ta’sir ko‘rsatishga qodir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Адольф В. А., Степанова И. Ю. Развитие профессионального потенциала педагога в условиях обновления образовательной практики // Инновации в образовании. 2011. № 10. С. 14-24.
2. Адольф В. А. Вызовы времени-становление профессионально-образовательного сообщества // Сибирский педагогический журнал. 2013. №3. С. 9-13.
3. Адольф В. А., Адольф О. К. Отношение выпускников школы к основным социальным явлениям-важнейший индикатор их социализированности // Воспитание школьников. 2012. №4. С. 3-9.
4. Адольф В. А., Валяева Е. В. Ценностные приоритеты учащихся старших классов общеобразовательной школы // Воспитание школьников. 2012. №10. С. 9-23.
5. Адольф В. А., Степанова И. Ю. Дидактика: От тактики передачи социального опыта к стратегии достижения образовательных результатов // Вестник КГПУ им. В. П. Астафьева. 2012. № 4(22). С. 57- 61.
6. Степанова И. Ю., Адольф В. А. Профессиональная подготовка учителя в условиях постиндустриального общества: монография. Красноярск, 2009. 520 с.